

שלא מצאו כמותו בתורה, ולעולם מסמיכים את גזרותיהם לדין דאורייתא כלשהו. אף כאן, אם כי מודה הר"ן לרש"י בסיבה לתקנה, אך היו צריכים לסמוך גזרתם על דין 'מין במינו לא בטיל'. ולכן מחלקים אנו בין אם נתערב במינו לנתערב בשאינו מינו.

ויש מי שכתב (זכר יצחק ח"ב מו, ג) הסבר אחר; שני הטעמים זקוקים ומשלימים זה את זה, שהרי התוס' כתבו בכמה מקומות, שלא אמרו 'מין במינו לא בטיל' אלא בתערובת לח בלח, אבל יבש ביבש — בטל. נמצא לפי זה שהטעם שכתב הר"ן, שדשיל"מ גידון כמין במינו, אינו אלא בתערובת לח בלח. אך הרי הדין שדשיל"מ לא בטל נאמר גם ביבש (כמ' בסוגיא), ומוכרח שיש בזה סברה נוספת, כמו שכתב רש"י, עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהתר. אמנם סבר הר"ן שטעם זה של רש"י נכון רק בתערובת יבש ביבש, שהאיסור עומד במקומו לעצמו, אלא שאינו ניכר, אבל לח בלח, המיעוט האסור נהפך להתר גמור, שהרי אינו קיים בפני עצמו (וכמשמע חילוק זה משיטת הרשב"א המובאת ביו"ד קט, שביבש-ביבש אין לאכול התערובת כאחת). ומכאן למד הר"ן שיש טעם נוסף, מצד 'מין במינו'. (וע' הסבר נוסף על דרך זו, בספר אבי עזרי — קריאת שמע א, ט. וע"ע רש"ש; משיב דבר ח"ב מה ד"ה מכתב, ובסוסי"ע).

עוד בענין זה ובמסתעף — בנדרים מט.

דף פג

(ע"ב) בעניני אנדרוניוס — ע' במובא בבכורות מב (חוברת פא).

ר' אליעזר אומר: הכלאים וטרפה... לא קדושין ולא מקדישין. ואמר שמואל: לא קדושים בתמורה ולא מקדישין בעושה תמורה — משמע מכאן שהטרפה אינה ראויה לקרבן מן התורה, שאם אינה פסולה אלא מדרבנן, היאך הקילו חז"ל כל כך שלא יעשה תמורה אחר שמן התורה הוא קרבן כשר. וקשה מכאן על דברי הכסף-משנה (איסורי מזבח ב, ב) שצייד בדעת הרמב"ם שהטרפה פסולה מדרבנן, והדרשות שהובאו בגמרא — אסמכתא בעלמא הן. 'וצריך עיון'. (עפ"י חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב סו, מד. וכן תמה על הכס"מ מסוגיא אחרת, בשער המלך — שחיטה יא, א).

דף פד

הערות בפשט

ואלו מותרות ליבמיהן ואסורות לבעליהן: כהן גדול שקידש את האלמנה ויש לו אח כהן הדיוט' — יש שואלים ממשנתנו על דברי החכם-צבי (סי' א) הסובר שדין 'קטלנית' קיים אף במקום יבום, אם כן, אשה זו שהיתה כבר אלמנה כשנישאה לאח שמת, מדוע מותרת להתייבם, לשיטת רבי הסובר שכבר בפעמיים היא חזקה?

ויש לתרץ שכל שיש לתלות מיתתו בעוון הידוע לנו, אין תולים זאת בה. ולכן כאן שעיקר נישואיהן בעבירה, אין דין 'קטלנית' שתולים אנו בעוון הממית. אך כל זה למאן דאמר (לעיל סד): 'מזל גורם', אבל לאומר 'מעין גורם' לכאורה אין מקום לדברים אלו כלל, שהרי לשיטתו יש כאן סיבה טבעית למיתה. אלא שלדעת האומר 'מעין גורם' מעיקרא לא קשה, שהרי מדובר ב'קידש' בלבד ולא בנישואין [וכמבואר בגמ' שם שאין בזה דין קטלנית לאומר 'מעין גורם']. נמצא שבמשנתנו אין מקום לחשש לכולי עלמא. (דובב מישרים ח"א ע"ד. וע"ש בח"ג מ"ה במה שהביא להעיר מהמשנה להלן פו-פו שנישאת כמה פעמים ומתו בעליה. אך

שם יש לדחות שלא חשו לקטלנות ועברו ונשא, משא"כ במשנתנו שפוסקת התר, 'מותרות ליבמיהן'.

(ע"ב) 'אם איתא להא דכי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן: מצרי שני שנשא מצרית ראשונה — בנה שני הוי, ליתני נמי מצרי שני שנשא שתי מצריות אחת ראשונה ואחת שניה'... — יש לדקדק למה אמר 'ליתני מצרי שני', הרי אף מצרי ראשון שנשא שתי מצריות, ראשונה ושניה, כך היא הדין לפי רב דימי שהולכים לעולם אחריה, ולמה הוסיף מילה וגרע על ידה מן המשמעות? נראה שמכאן הוציא הרמב"ם את פסקו (איסורי ביאה יב, כ) שזה שהולכים אחרי האם, זהו רק לחומרא, שהולכים גם אחריה, ולכן, כשהאב מצרי-ראשון, לעולם הבן יהא שני, גם כשהאם שניה. והמפרשים התחבטו במקורו של הרמב"ם, ולהאמור, מקורו מבואר בסוגייתנו. (הגר"ש פישר שליט"א בספרו בית ישי מו, ב. וראה שם דברים מתוקים בבאור שיטת רש"י החולק על הרמב"ם (בדף עח), ובישוב שיטתו כאן לענין מצרי-שלישי שאסור במצרית-שניה).

'לימא מסייע ליה: 'חלל שנשא כשרה', מאי לאו — כהנת, ומאי כשרה — כשרה לכהונה'... — פירש רש"י: 'דקיימא לן, כהן כל זמן שמוצא לישא בת כהן, לא ישא בת ישראל, דאמר בפסחים: סעודת הרשות — בת ישראל לכהן'. וכדברים אלו כתבו בתוס' ישנים ובריטב"א. אמנם הרמב"ם והשולחן-ערוך לא הביאו כלל שמצוה על כהן לישא כהנת. אלא שכתבו (רמב"ם הל' איסורי ביאה כא, לא; שו"ע אה"ע ב, ח) 'לאידך גיסא, שישראל עם הארץ אין לו לישא כהנת ואין זיווגם עולה יפה. ובאמת שבגמרא בפסחים שהביא רש"י, לא מוזכר (לפנינו) אלא 'בת כהן לישראל'. וצריך לומר שהם פירשו דברי הגמרא כאן להפך, ש'כשרה לכהונה' דוקא, ואינה ראויה לישראל עם הארץ. ואפשר שכהן חלל דינו כישאל, וכשם שכהנת כשרה אין לה להנשא לישראל שאינו תלמיד חכם, הוא הדין לחלל. (ערוך לנר; ובעקבותיו הלך תלמידו הגר"ע הילדסהיימר ב'חידושי רבי עזריאל'. וע' מרומי שדה לנצי"ב).

*

'לפני עיור לא תתן מכשול'
'אמר רבא: כל היכא דהוא מוזהר, היא מוזהרת, וכל היכא דהוא לא מוזהר היא לא מוזהרת. והא מהכא נפקא? מדרב יהודה אמר רב נפקא...?'
 הגאון רבי שמואל קאידנובר (בעל 'תפארת שמואל' על הרא"ש) כתב לחדש (בשו"ת 'אמונת שמואל') שאין איסור 'לפני עור לא תתן מכשול' בהכשלת חבירו באיסור, אם המכשיל עצמו אינו מוזהר באותו איסור. הסברה שבדבר — כפי ההסבר הרווח בין חובשי בית המדרש — איסור הכשלת אחר בעבירה אינו איסור חדש העומד לעצמו, אלא גילתה תורה בלאו ד'לפני עיור' שכשם שאדם מוזהר באיסור מסוים שלא לעשותו בעצמו, כך הוא מוזהר משום אותו איסור עצמו, לגרום שאדם אחר יעשנו. ממילא, מי שאינו בכלל האזהרה לעצמו, קל וחומר שאינו מצווה על זולתו.
 אלא שעדיין יש להבין: וכי משום שכלפי זה המכשיל אין הדבר בגדר 'מכשול', מפני שאינו מוזהר עליו, היא מותר לו להכשיל את חבירו? הלא ודאי ש'מכשול' רוחני לא עדיף משאר מכשולות דעלמא, והלא אפילו על נתינת עצה שאינה הוגנת, אמרו (בתורת כהנים — קדושים) שאסורה משום לאו זה? (כך תמהו באחיעזר ח"ג פא, ז ובזכר יצחק סה).

אלא ודאי יש להבדיל בין שני סוגים של 'לפני עיור' וכו'; האופן האחד הוא נתינת מכשול לפני ה'עיור' בדבר, שאין חבירו יודע ממנו. וזה ודאי אסור בכל אופן, בין במכשול גשמי בין במכשול רוחני, בין בדבר שהוא 'מכשול' כלפי המכשיל, בין אם לאו. כל דברי האמונת-שמואל אינם שייכים אלא בסוג

השני, שהוא — גרימת איסור לחבירו אף כשהלה מודע לדבר וחפץ בו. בזה חידש שאם המכשיל עצמו אינו מוזהר באותו איסור, אינו מוזהר גם לגרום לחבירו שיעשנו. (אחיעזר שם. ואף בזה ס"ל לזכר יצחק הנ"ל שאין מסתבר להתחשב במכשיל אלא בנכשל).

ואף כי הראנו לדעת סברתו של ה'אמונת שמואל', אך מדברי כמה ראשונים בסוגייתנו מבואר שלא כדבריו, שהקשו: מדוע צריך ללמוד איסור לאשה מדרב יהודה אמר רב, תיפוק ליה שמוזהרת משום 'לפני עיור', שמכשילתו? ותוצו (תירוץ ראשון ברמב"ן, רשב"א וריטב"א ועוד) שמשום 'לפני עיור' אין עונש מלקות, משום שהוא לאו כוללני ואין לוקין על 'לאו שבכללות', והדיון בגמרא הוא לאו פרטי ועונש מלקות. הרי משמע מדבריהם שאף לולא שהיתה האשה מצווה באותו איסור, היה עליה איסור של 'לפני עיור'. אמנם הרמב"ן הוסיף לתרץ שלולא הלימוד שהאשה גם היא מוזהרת, הייתי אומר שאף איננה מצווה על הכשלת אחרים. ושמא יש לפרש דבריו לפי חידושו של האמונת שמואל, אם כי יש גם לפרשו בדרכים אחרות. (ע' שו"ת חתם סופר ח"ג רב; חידושי הגר"ד בעניני ח"א כד).

ויש גם מקום לחלק בין הושטת איסור לחבירו, שחבירו יעשנו אחר כך, לבין מקרה שעל ידו כבר נגמר האיסור עתה, שבכ"י האי גוונא חמור יותר, ושמא בזה לא דיבר ה'אמונת שמואל'. וכזה הוא הנידון בסוגייתנו. (עפ"י אחיעזר שם. וע' שדי חמד)

דף פה

'עשרה יוחסין עלו מבבל' — עשר מעלות ומדרגות, זו למעלה מזו, בישראל-עם-קודש. וכמו כן 'עשר קדושות' יש בארץ ישראל הניתנת להם (כדתנן בריש מסכת כלים. וכל אחד מישראל נטל חלק בארץ, גם לזה שבמדרגה הפחותה ביותר — ועמך כלם צדיקים — לעולם ירשו ארץ, כידוע). וכנגד זה גם בצבא מעלה יש עשר קדושות (כדאיתא במדרשים. וע' רמב"ם — יסודי התורה ב/ז). כנגד צבאות-מטה שהן כלל ישראל. (עפ"י מהרש"א. וכן בסדר 'אתם נצבים היום כלכם' מנויים עשר מדרגות בכלל ישראל, חמש מול חמש, ומקבילים הן לעשרת הדברות, חמש מול חמש, כפי שפרטם בפרי צדיק — נצבים, ובצדקת הצדיק רל. וע"ע בישראל קדושים' ה, עמ' 41, ושם גם מנה עשר קדושות במימד הזמן).

דפים פה — פו

'בת ישראל הנשואה ללוי נותנת רשות לתרום' (ע"ב) 'בת לוי מאורסת לכהן... וכן בת כהן ללוי — לא תאכל בתרומה ולא במעשר. ותהא זרה, זרה מי לא אכלה במעשר? ... אמר רב ששת: מאי 'אינה אוכלת' דקתני — אינה נותנת רשות לתרום. מכלל דנשואה נותנת רשות? אין. והתניא: ואכלתם אתו בכל מקום, אתם וביתכם — לימד על נשואה בת ישראל שנותנת רשות לתרום' —

רש"י פירש 'נתינת רשות' — לשלוחה, לתרום מעשר של בעלה. ויש לבאר למה נקט נתינת רשות לתרום, ולא נקט את עצם זכותה להפריש תרומות ומעשרות בפירות בעלה? ואם דבר זה פשוט הוא ואין צריך לכך לימוד מן הכתוב (וכמו שפסק הרמב"ם: 'הבן והשכיר והעבד והאשה תורמין על מה שהן אוכלין'), אם כן, מדוע צריכים לימוד מיוחד על נתינת רשות לאחר? — תמיהות אלו תמה בספר אור שמח (תרומות ד, יב), וכתב: 'סוף דבר, אינני מבין הסוגיא לפי פירוש רש"י'.

יש מי שכתב לפרש (אחיעזר ח"ב סוף סי' לז) שלולא הלימוד מן הכתוב אמנם הייתי יודע שיכולה להפריש תרומות ומעשרות ממזונותיה, אך אין היא יכולה לשלוח שליח על כך, כי היה מקום לדמות דינה לדין

אורח, שאף על פי שאין המאכלים המוגשים לפניו שייכים לו, כמו שהאריכו האחרונים, אף על פי כן, מבואר בירושלמי (ע' משנה דמאי ז, א ובירו' שם) שיכול להפריש מעשרות לתקן פירותיו. אמנם כל זה להפריש בעצמו, אך לשלוח שליח אינו יכול, שאין סמכות למנות שליח אלא ל'בעל המון', כדברי התוס' בגיטין. ולכן בא הכתוב אתם וביתכם לומר שדין האשה בהפרשה — כבעלים עצמם, ויכולה לשלוח שליח על כך.

אמנם יש הסוברים (ר' ב'הר צבי' כאן) שגדר דין זה של הפרשת האשה מפירות בעלה, אינו שעשאתה תורה כבעלים, אלא הרי היא כשליחה של בעלה על ההפרשה.

יש להדגיש, שגם לפי ההגדרה שעשאתה תורה כבעלים, נראה מצד הסברה שאם בעלה מוחה, אין לה רשות לעשר. וכמו שכתב בפשיטות בחזון איש (מעשרות ז, טו).

אחת ההשלכות הנובעות משאלה זו — כתב ב'הר צבי' — בנידון ששכחו להפריש חלה מן המצות בערב פסח, ולאחר כניסת יום טוב הפרישה האשה חלה. והרי ידוע שהמפריש בשבת וביום טוב בשוגג — מה שעשה עשוי. אלא שיש לומר שאם כל זכותה בהפרשה הוא כענין 'שליחות' ולא שהיא כ'בעלים', יש לדון שכשהדבר נעשה באיסור חל כאן הכלל 'אין שליח לדבר עבירה' והשליחות בטילה מעיקרא. ואולם לדעת האחיעזר אין מקום לדון בשאלה זו, שהרי חידשה תורה שהיא כבעלים לענין תרומות ומעשרות. פירוש חדש בדברי הגמרא כתב באור-שמח (שם): נחלקו ר"א בן גמלא וחכמים (גיטין לא) אם יכול אדם להפריש תרומת-מעשר מפירותיו, ישירות לכהן. לדעת חכמים אין יכול להפריש כי אם בנתינת רשות מן הלוי, שהרי תרומת-מעשר דינה להינטל מפירות המעשר המגיעים ללוי. ולשיטתם, כל שזכאי בקבלת המעשר, זכאי לתת רשות להפריש תרומת מעשר. לאור זאת, כך יש לפרש את דברי הברייתא: מכך שזיכתה תורה את הלוי לקבל מעשרות ('אתם וביתכם'), למדנו שיכולה גם ליתן רשות לבעל הפירות להפריש תרומת מעשר לכהן.

בזה מתיישבת מאד לשון המשנה 'לא תאכל', והרי אין מדובר כאן לענין דין אכילתה כלל — אלא שנקטה את לשון הפסוק 'ואכלתם אותם... אתם וביתכם, שממנו שומעים אנו דין נתינת רשות. אלא שיש מקום עיון בדבר, שהרי אשת כהן שהיא בת לוי, נראה מצד הסברה שיכולה עדיין לקבל מעשר ראשון. וכן כתב הרמב"ן בסוגינתו להדיא. ולפי זה ודאי שגם יכולה ליתן רשות. וצריך לומר שדברי רב ששת מתיחסים רק לבת כהן המאורסת ללוי, שכיון שעוד לא נכנסה לרשות בעלה, אין לה זכות עדיין במעשרות. (או"ש שם. יש להביא סמך דבריו בפירוש הברייתא, מן הגרסא המובאת בתרומת הדשן (קפח) שנותנת רשות לתרום תרומת מעשר'. אך אין זו ראייה, דקרא בהכי איירי).

דף פו

ענינים באורים ופרפראות

(ע"ב) 'דאמר ר' יהושע בן לוי: בעשרים וארבעה מקומות נקראו כהנים לויים' — בספר בן יהוידע העיר שחפשו ולא מצא כ"ד אלא י"א מקומות. 'וקשה למצוא כ"ד אם נחפש. ואפשר טעות הוא בגרסת הדפוס'.

(ואולי נקטו עשרים וארבעה להורות על ריבוי ולא דוקא הוא, כמו שמצינו מספר זה כהוראת הפלגה בכמה מקומות — ע' ב"מ פד 'עשרין וארבע קושייתא... עשרין וארבעה פרוקי' ובתורת חיים ומהרש"א שם; מגדים חדשים — ברכות נא).

'אמר רב חסדא: בתחלה לא היו מעמידים שוטרים אלא מן הלויים, שנאמר: ושטרים הלויים לפניכם. עכשיו אין מעמידין שוטרים אלא מישראל, שנאמר: ושוטרים הרבים בראשיכם' — ... שהם לשוטרים לרדות את העם, להקים דגל התורה, דכך היא מידתם של הלויים, בענין דינה בת יעקב, ובעגל'. (עיני כל חי — לר"ח פאלאג'י)

ב. קרובת גרושתו, כגון אחותה או אמה – אסורה באיסור כרת כקרובת אשתו, והולד ממזר. ולרבי יהושע אין ממזר אלא מחייבי מיתות בית דין [כגון חמותו] ולא בחייבי כריתות [כגון אחות אשתו]. ואף לדבריו הולד פגום לכהונה בכל אופן, קל וחומר מאלמנה לכהן גדול שאין איסורה שוה בכל ובנה פגום.

ג. חלוצתו – אסורה ב'לאו' (אשר לא יבנה – כיון שבנה שוב לא יבנה). והולד אינו ממזר. רבי עקיבא אומר: הולד ממזר. הולד כשר לכהונה (כדקתני 'ולדה כשר' ופירשו לכהונה. ר"ד; ריא"ז; מאירי).

ד. קרובת חלוצתו – לסתם משנתנו אינה אסורה אלא מדברי סופרים. ולרבי עקיבא – אסורה מדאורייתא (בית חלוץ הנעל – הכתוב קראו ביתו). ולדבריו הולד ממזר. יש אומרים שלרבי עקיבא קרובת חלוצתו בכרת כקרובת אשתו שהרי קראה 'ביתו' (ע' ריטב"א). ויש שתלו במחלוקת אמוראים, ולרב ששת (לעיל י:.) אין בדבר כרת לרבי עקיבא אלא לאו (ע' דבר אברהם ח"ג י. וע"ע ערוך לגר).

דפים מד – מה

פב. מה דין הולד הנוצר מביאות האסורות דלהלן, ומה דינה של האשה שנבעלה?

א. חייבי לאוין.

ב. חייבי כריתות.

ג. חייבי מיתות בית דין.

ד. עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל.

ה. חצי עבד וחצי בן חורין הבא על בת ישראל.

א. ביאת חייבי לאוין; לדברי רבי עקיבא – הולד ממזר. לשמעון התימני – אינו ממזר (וכן הלכה), ואף כשר לכהונה מלבד באלו שהאשה נפסלה בביאתם כדלהלן.

א. נחלקו תנאים בדעת רבי עקיבא, האם רק בלאוין של 'שאר בשר' הולד ממזר או בכל לאוין

מלבד באלמנה לכהן גדול, או בכל הלאוין, ואפילו בחייבי עשה (ע' להלן מט. צב ולעיל טו).

ב. לדברי רבי יוחנן בן נורי (לעיל יד:), ולד חייבי לאוין פגום לכהונה (עפ"י רש"י ותוס' שם. ובתוס' מבואר שמודה רבי יוחנן בן נורי בולד מחזיר גרושתו שכשר).

יש אומרים שאף לדבריו אינו פסול אלא פגם יוחסין בעלמא (עפ"י רמב"ן).

האשה עצמה, מבואר בגמרא שבמחזיר גרושתו לא נפסלה לכהונה אלא לרבי עקיבא. ואולם באלמנה לכהן

גדול וכד' נתחללה האשה מכהונה ואסורה בתרומה (לא יחלל – שני חילולין, לולד ולאשה).

לדברי רבי יוחנן בן נורי שהולד פגום לכהונה, יש צד לומר שגם האם מתחללת. ואין הדבר

מוסכם (ע' במובא לעיל טו).

ונפסק ברמב"ם ובשלחן ערוך (אה"ע ו,ה) שבלאו השוה בכל ואינו מיוחד לכהונה – נעשית

האשה 'זונה' ופסולה לכהונה, מלבד בפנויה ובאיסור גדה ובשכיבת בהמה.

ב. בחייבי כריתות – הולד ממזר, מלבד לרבי יהושע שאמר אין ממזר אלא מחייבי מיתות בית דין. ואמרו

בשם רבי שמעון ברבי: מודה רבי יהושע שהולד פגום (ואם בת היא פסולה לכהן, ואם כהן הוא אסור

בתרומה. עפ"י ירושלמי; שו"ת הרשב"א ח"א ארא), קל וחומר מאלמנה, וגם אמו נעשתה 'זונה' בביאה זו

(ואסורה בתרומה, אם משום ובת כהן כי תהיה לאיש זר הוא בתרומת הקדשים לא תאכל, אם משום שכללה הכתוב עם חללה, שיהא דינה כמותה. עתוס'. וע"ע משך חכמה אמור כא, ט).

א. יש מי שכתב בדעת הרמב"ם שמחלוקת הסוגיות היא, ולפי מה שאמרו (בקדושין עז) שאין חללה אלא מאיסור כהונה, אין הולד פגום (עפ"י אור שמח איסור"ב יח, א).

ב. להלכה, כהן הבא על חייבי כריתות – הולד ממזר, ופגום לכהונה ואינו אוכל בתרומה (עפ"י שו"ת הרשב"א אלף רא. וכ"כ המאירי קדושין עז: שהרי הוא כור גמור). ויש שצדדו בזה מכמה פנים לומר שדיני כהונה עליו לענין תרומה ועבודה ואיסורי כהנים (ע' מאירי שם; מנחת חינוך רסד; ט"ז ז סק"ד; עונג יום טוב קכ; דבר אברהם ח"א כו; חזו"א טו, יח; אגרות משה אה"ע ח"ד ט, ז; מנחת שלמה ח"ג צח, יא). והולד הבא מביאה שניה – הריהו חלל, שהרי בביאה ראשונה נעשית אמו 'זונה' ונאסרה לכהנים הלכך מתחללת היא בביאה שניה (ע' קדושין עח) וכן הולד (עפ"י רמב"ם איסור"ב יט, אה"ע ז, יד). ואין הדבר מוסכם (ע' בהגר"א שם).

ג. חייבי מיתות בית דין – הולד ממזר לכולי עלמא, והאשה נפסלה לכהונה.

ד. עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל, נחלקו תנאים ואמוראים האם הולד ממזר אם לאו; לדברי רבי עקיבא ורבי יהודה (עתוס' מז. ד"ה נאמן, ועוד), רבי יוחנן, רבי אלעזר, רבי חנינא – הולד ממזר. וכן הורה רבי אמי, וכן רב אמי (עתוס' לעיל טז:). ואפילו רבי שאינו סובר כרבי עקיבא בשאר חייבי לאוין, מודה בזה שהולד ממזר – כדברי רב דימי. ואילו לרבי שמעון בן יהודה [ורבי יהושע. ערמב"ן] ושמעון התימני (כדברי רב יוסף), ורבי נתן ורבי (כפי שמסר רבין), ורב ושמאל ורבי יהושע בן לוי ובר קפרא / זקני דרום – הולד כשר. וכן התירו למעשה רב ורב מתנה ורב יהודה ורבי.

הכל מודים שהולד פגום לכהונה (כדברי ריב"ל), להינשא לכהן או לאכול בתרומה, קל-וחומר מאלמנה לכהן גדול שאין איסורה שוה בכל ומחללת זרעה. וכן הנבעלת עצמה נפסלת מכהונה (ובת כהן כי תהיה לאיש זר... – מי שיש לו אלמנות וגירושין בה, יצאו אלו שאין להם אלמנות וגירושין בה).

אמרו נהרדעי בשם רבי יעקב: לדברי הפוסל – פוסל אפילו בפנויה. לדברי המכשיר – מכשיר אפילו באשת איש (שהרי דין ממזרות למדו מאשת אב; מה אשת אב אין תופסים בה קדושין לעצמו ותופסים בה לאחרים, אף כל כיוצא בה, יצאו אלו שאין בהם תפיסת קדושין כלל). ואילו רבינא מסר בשם רבי יוסי בר אבין שהורה להכשיר בפנויה ופסל באשת איש. ורב ששת מסר בשם רבי יוסי בר זבידא להכשיר בשתייהן. וכן הסיקו הלכה.

א. יש פוסקים שהולד פסול לכהונה (כן הביא הרי"ף בשם 'איכא מרבואתא'. וכן דעת הראב"ד והרא"ש והרי"א"ז – ואפילו בפנויה). ואם נישאת – תצא (עפ"י תוס' חד מקמאי; באר הגולה ד – לדעת השו"ע). ויש סוברים שלדעת רבין ורב ורב יהודה ורבי, אין הולד פגום לכהונה, והואיל ולא סיימו במסקנת הגמרא כיצד הלכה – הדבר בספק (עפ"י רי"ף ורמב"ן). וכתב הרמב"ן: הלכך בתו אסורה להינשא לכהן ואם נשאת אין מוציאם. והולד ספק חלל. [ורש"ל תמה, אם הוא ספק חלל דאורייתא מדוע אין מוציאם. וצדד לומר שאפילו להפוסלים אינו אלא מדרבנן [וכע"ז יש לשמוע מלשון הרמב"ן להלן מז. שמעיקר הדין נוקטים להכשיר]. וכן צדד הגרעק"א עכ"פ לענין גוי שאין בביאתו איסור דאורייתא. וי"א שחייב להוציא מספק אבל אין כופים על כך (עפ"י שער המלך איסור"ב טו, ג). ויש מחייבים להוציא מספק (ע' ברכ"י ד סק"ג; שו"ת חת"ס אה"ע ח"ב קכה)]. ויש פוסקים שמן הדין הוא כשר לכהונה אלא פגם יחסין בעלמא (עפ"י רמב"ם. וע' בריטב"א בשם

יש מפרשים' שהולד כשר אפילו לכהונה. וכ"ה במאירי בשם 'גדולי האחרונים'. וכן נקט רש"ל לעיקר אלא שלכתחילה חש לדעת הר"ף שלא תינשא הבת לכהן. וע"ע לעיל כג). יש אומרים שאפילו לדעה זו דוקא בפנויה אבל אשת איש שנבעלה לגוי ולעבד – הבן פסול לכהונה מן הדין (ע' עמודי אור ג; מנחת שלמה צח, י. ואולם בריטב"א בשם י"מ מבואר שאפילו באשת איש כשר).

ב. יש אומרים שלא רק הבת נפסלה לכהונה אלא גם הבן פגום הוא ובתו פסולה להינשא לכהן (רמב"ן). וכן יש לשמוע מפשטות דברי התוס' מז. ד"ה נאמן). ויש חולקים (רשב"א מאירי. וכן נקט רש"ל כהנחה פשוטה. ויש מדייקים כן מרש"י ר"ף ורא"ש).

ג. יש סוברים שגוי הבא על בת ישראל, הולד צריך טבילה לשם גירות (ערש"י קדושין סח ובפרשת אמור; תוס' קדושין עז: ובפסקי התוס' ומהרש"א. ובספר זכר יצחק (ל) פירש שיטה זו שבעצם הוא ישראל וחיוב במצוות, ורק לענין פסול חיתון דינו כדין אביו. ויש מי שכתב שהאומרים שהולד גוי לא אמרו אלא כשהאם נשתמדה. וכתב שלהלכה יש לחוש לאותה שיטה באופן שכזה. עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א ה; דברות משה להלן כג. ויש מי שכתב לחדש שרק גר שמל ולא טבל, אם בא על בת ישראל הולד נכרי, ולא בשאר נכרים. ע' דובב מישרים ח"א ז). ואולם הכרעת רוב הפוסקים האחרונים שאין לחוש לכך (ע' רעק"א י"ד רסו, ב; פתחי תשובה ד, ה).

ה. לדברי האומרים גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר – אף בחצי עבד חצי בן חורין אין לולד תקנה. ולדברי המכשירים – כל שכן בחצי עבד חצי בן חורין.

ומכל מקום פסול לכהונה, לדעת הסוברים כן בגוי ועבד הבא על בת ישראל (מאירי).

ואם קידשה בתחילה ואחר כך בא עליה, הרי לדברי המכשירים אף בבא על אשת איש (וכן הסיקן להלכה כאמור) – כשר. ולדברי הפוסלים – אין תקנה לולד שהרי צד חירות של האב עשאה מקודשת ונמצא צד עבדות שבו משתמש באשת איש, לפיכך הולד ממזר (רש"י).

יש אומרים שלפי מסקנת הסוגיא במקום אחר (גטין מג) אין קידושיו של חצי-עבד קידושין, ואם קידש בת ישראל ובא עליה – אין הולד ממזר (רשב"א גטין מג. בשם הרמב"ן. וחלק על כך. וכן נקט באבנ"מ בדעת הרמב"ם מצד עיקר הדין). ויש אומרים שלהלכה הריוו ספק מקודשת (רמב"ם אישות ד, יז).

ויש סוברים שתלוי הדבר במחלוקת האמוראים בענין קידושין שאין מסורים לביאה (עפ"י אבני מילואים מא, א; שאגת אריה החדשות טו; שו"ת רעק"א רד). ויש חולקים (עפ"י חת"ס גטין מג ועוד).

חצי עבד חצי בן חורין שבא על אשת איש – נמצא צד חירות שבו משתמש באשת איש ואין תקנה לולד (לא בממזרת ולא בכשרה. ראשונים) לדברי הכל.

כתב הרמב"ם שהולד אסור אף בשפחה (וכ"ה בשלחן ערוך אה"ע ד, יז וכ"פ רש"ל. וע"ש בבית שמואל). וכתב הרי"א שלא ישא אלא גיורת שמותרת לכשרים ולפוסלים. וזרעו כמו כן לעולם.

פג. מה דין תפיסת קדושין בכל הנזכרים לעיל?

אין קדושין תופשין בעובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל (כפי שדרשו לעיל כג. וערש"י ורמב"ן), ולא בחייבי כריתות ומיתות בית דין (כבקדושין סח. ואפילו לרבי יהושע שסובר אין ממזר מחייבי כריתות שאין בהם מיתת ב"ד. תוס').

חייבי לאוין; לרבי עקיבא אין תופסים בהם קדושין ולשמעון התימני – תופשים.

הלכה שאין בהם תפיסת קדושין, כסתימת כמה משניות (עתוס' טז: וש"ר).

חצי עבד וחצי בן חורין; צד חירות שבו – קידושו תופשין (ויש חולקים כנ"ל). המזנה תחת בעלה וגירשה, והחזירה – קידושין תופשין בה אפילו לרבי עקיבא. ולענין הבעול, לפי תירוץ אחד בתוס' אין לו בה תפיסת קידושין (עפ"י תוס' להלן מט: ד"ה סוטה).

דף מה

פד. א. מי שאביו עבד או נכרי ואמו בת ישראל – האם כשר למנותו על הציבור בתפקיד של שררה?
ב. טבילה שאינה לשם גירות אלא לשם מצוה אחרת – האם מועילה כטבילת גירות?

א. רבא הכשיר את רב מרי בר רחל ומינהו ממונה בבבל, אעפ"י שכל משימות אינן כשרות בגר (שום תשים עליך מלך.... מקרב אחיך תשים עליך מלך) – כיון שאמו מישראל נחשב 'מקרב אחיך'.
[בקדושין (ע) אמרו שרבי זירא וכן רבה בר אבוה היו מטפלים בהם בגרים לכבדם ולהושיבם בשררה, ואילו בארץ ישראל אפילו שררה מועטת כגון שוטר הממונה על ההשקיה ומפקח שלא ישקה איש ביומו של חברו (רש"י), אין מעמידים מהם].

א. משמע שגר שנתגייר בעצמו אינו כשר לדון [ואולם כשר לדון גר חברו. תוס']. היתה אמו מישראל כשר לדון כל אדם מישראל (עפ"י שאלות דרב אחאי, רי"ף, תוס' ורשב"א). ויש מכשירים גר לדון דיני ממונות לישראל [ודיני נפשות – לגר אחר] אף על פי שאין ממנים אותו לשררות כגון ראש לעיר (עפ"י רש"י קב. וע"ע נודע ביהודה תנינא יו"ד קפב בהגהה). ויש אומרים שלכתחילה אין מושיבים אותו כדיין קבוע לדון לישראל, אך אם דן – דינו דין (עפ"י רבנו הוד, מובא בחדושי הר"ן סנהדרין שם).

לדון בלא כפיה – גר כשר, שאין בזה ענין שררה (עפ"י תוס' קא: ד"ה ואנא. וע' בית ישי (קד) שאין זה בגדר 'דין כלל אלא כהוראה בעלמא).

ב. נראה שתפקיד ראש ישיבה כיום, או משגיח בישיבה וכד', אינו בכלל 'שררה' (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ד כו).

ג. לכאורה נראה שעל הגר עצמו אין איסור לקבל שררה. רק על הממנים. הלכך אם מתמנה מעצמו מותר. וצריך עיון בזה (אג"מ שם).

ד. בתוספתא מבואר שאין ממנים מלך אלא מן המשיאים לכהונה. יש אומרים שזו מעלה מדרבנן משום כבוד מלכות (עתוס') ויש אומרים שהוא מדין תורה, ושונה מלך משאר מיני שררה, שאינו אלא מקרב אחיך – מהמיוחסים שבאחיך. ויש אומרים שאפילו הוא מן המשיאים לכהונה אינו כשר למלך אלא אם אביו ואמו משיאין לכהונה, שאינם גרים (ערמב"ן; ספר החינוך תצו; יש"ש). ויש אומרים שזה דוקא במינוי ראשון אבל מלך בן מלך כשר אף אם אינו מן המשיאין לכהונה, וכגון שאחד מהוריו אינו מישראל (עפ"י נודע ביהודה קמא חו"מ א; חדושי חתם סופר למצוות, נדפס בחידושי כתובות מהדו"ב).

ב. מסופר על עבד אחד שהטביל נכרית כדי שתהא לו לאשה (כדרך בנות ישראל שטובלות משנתבעות לינשא. תוס'), ואמר רב יוסף על פי דברי רב אסי: אעפ"י שטבילתה לא היתה לשם גירות אלא לשם נידות – עולה לה טבילה זו. וכן מסופר על אותו אדם שהיו קוראים לו בן-נכרי, אמר רבי יהושע בן לוי: וכי לא טבל אביו לקריו – ואותה טבילה עולה לו לטבילת גירות, שדת יהודית היא זו, והרי אין טבילה זו שייכת אלא בבן ישראל (עפ"י רש"י).

אעפ"י שטבילת נידות אינה בפני אנשים והרי טבילת גר צריכה להיות בפני שלשה [יש מתרצים כיון שידוע לכל שטבילה, כאילו עומדים שם שלשה דמי], וגם היתה בלילה – בדיעבד הרי זו גירות (עפ"י תוס' ורא"ש ורש"ל. ומשמע שנקט כתירוץ הנ"ל שכל שידוע לכל די. וכ"כ הרי"ד להלן). ומשמע לפי זה שמשיאים אותה לישראל. וכן כתב ריא"ז.

והרי"ף כתב: לכתחילה אין נוהגים בו מנהג גר ואין משיאים לו בת ישראל עד שיטבול בפני שלשה [ואפילו נשא, כל שלא הוליד – יוציא. מאירי], ולא אמרו אלא לענין דיעבד שאין פוסלים את בנו הואיל וטבל לשם קריו, שאם אינו גר לא היה טובל לשם קריו. והרמב"ם מפרש שבכך שנוהגים כדרכי ישראל לטבול לטומאתם, הרי אלו גרי צדק אעפ"י שאין שם עדים בפני מי נתגירו, אלא שאין משיאים אותם עד שראו עדים או שיטבול בפניו, הואיל והחוקק עכו"ם (וערמב"ן).

דפים מה – מו

- פ. א. האם עכו"ם קונים עבדים קנין הגוף? ומה הדין בישראל הלוקח עבד מן העכו"ם?
- ב. עבד כנעני שטבל לשם חירות – מה דינו?
- ג. ישראל שלקח מגבאי המלך אנשים שנתפסו על שלא שילמו המסים – האם הם לו כעבדים גמורים?
- א. עכו"ם אינו קונה עבדים קנין הגוף, לא מעכו"ם ולא מישראל, אבל ישראל קונה (וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו – אתם קונים מהם ולא הם קונים מכם ולא הם קונים זה מזה. ועל קנין הגוף מדובר, לא שעבוד מעשה-ידיים בעלמא שהרי לזה יש להם קנין אף בישראל).
- משום כך, ישראל הלוקח עבד מן העכו"ם, יכול העבד להפקיע קנינו על ידי טבילה לשם חירות [כל זמן שלא טבל טבילת עבדות כדלהלן] מפני שאין העכו"ם יכול למכור לישראל אלא מה שיש לו, ולא קנין הגוף.
- וכל שכן כשקדם וטבל בעודו עבד לנכרי – פקע שעבודו (ים של שלמה).
- ואולם נכרי המוכר עצמו לישראל, קונוהו ישראל קנין הגוף כאמור. כן אמר רב אויא. ורב אחאי הקשה על כך, שמא אין ישראל קונה קנין הגוף אלא לאחר טבילה.
- א. אעפ"י שרב אחאי הקשה – הלכה כרב אויא (רי"ף ורא"ש, מאירי; שו"ע יו"ד רסז, ט). ויש חולקים (ים של שלמה. וכן כתב בדעת הרמב"ם וכ"כ הלח"מ. וע"ע בבאור דברי הרמב"ם בספר תולדות יעקב יוסף פר' משפטים במצות עבד כנעני).
- ב. כתבו ראשונים: כל שאין גופו קנוי – אין צריך גט שחרור (עפ"י רמב"ן ועוד. ודן הרמב"ן בנכרי המוכר עצמו לישראל ולא טבל לשם עבדות, שמא אינו משתחרר בשטר שהרי אין לו יד לזכות בגט ולא קנין שטר כלל, אלא בנתינת כסף לרבו על ידי אחרים. ומדברי הרמב"ם נראה שיוצא בגט ע"י עצמו. ע"ע אמרי בינה דיני קנינים ד; בית ישי צו).
- ג. עובד כוכבים שלקח עבד במלחמה, יש לו בו קנין הגוף. ולפי זה עבדים ישמעאלים שלנו אינם יכולים להתגיייר אלא מדעת רבם (עפ"י נמוקי יוסף. ונקט כן בין ביהודים בין בנכרים). ומהרש"ל חולק וסובר כי 'חלילה שיקנה הנכרי את ישראל קנין הגוף, אפילו היה בדינא דמלכותא לאו כל כמיניה, כי עול מלכות שמים עלינו ועבדי השם אנו' ואפילו בנכרים נקט שא"א לקנותם קנין הגוף ע"י שבייה, וכן הביא מהרמ"ה.